

JORDÁN GYULA

A külföldi működőtőke szerepe Kína gazdaságában

Kínában a két évtizedes reformfolyamatnak és a nyitási politikának köszönhetően a gazdaság magas növekedési ütemet ért el, és a gazdasági struktúra jelentősen átalakult. Ehhez fontos belső és külső tényezők járultak hozzá. Ez utóbbiak közé sorolható a különböző formában beáramló külföldi működőtőke, amely nemcsak a tőkehiány pótlására alkalmas, hanem segíti a fejlett technológiához és a nemzetközi piacokhoz való hozzájutást is. A tanulmány alapvetően két kérdéskör vizsgálatával foglalkozik: egyrészt a külföldi működőtőke beáramlásának közelmúltbeli jellemzőjével, másrészt a külföldi működőtőke Kína gazdaságára gyakorolt hatásával.

Kínában a két évtizedes piacorientált reformfolyamatnak és a nyitási politikának köszönhetően a gazdaság magas növekedési ütemet ért el, és a gazdasági struktúra jelentősen átalakult.¹ A magas – évi átlagban 10 százalékot megközelítő – növekedési ütemhez² olyan fontos belső tényezők járultak hozzá, mint a bőséges munkaerő-kínálat, a magas belső megtakarítás, az erőforrások elosztásának növekvő hatékonysága stb. A másik fontos külső mozgatóerő a – nyitási politika keretében – különböző formában beáramló külföldi tőke, különösen a működőtőke, amely mint közismert, nemcsak a tőkehiány pótlására volt alkalmas, hanem a fejlett technológiához, a modern menedzseri és marketing-szakértelemhez, a nemzetközi piacokhoz való hozzájutást is lehetővé tette. Nem mellékes, ám meglehetősen kevésbé vizsgált terület a külföldi működőtőke politikai, szociológiai hatása, amennyiben új munkakultúrát, új eszmék és gondolatok megjelenését, a világról alkotott kép árnyaltabbá válását is magával hozza.

A külföldi működőtőke általános jellemzői Kínában

Kína különösen a kilencvenes évek elejétől szinte mágnesként vonzotta a külföldi tőkét, egyes években a fejlődő országokba irányuló közvetlen működőtőke-befektetés közel 40 százalékát egymaga fogadta, és 1992 óta csak az Egyesült Államok előzi meg az évente beáramló külföldi tőke volumenében. Ennek az időnként elképesztő méretű tőkebelépésnek az eredményeként 1998 végén az aggregált, szerződésekből lekött tőke 572,5 milliárd dollár volt, amely összesen 324 712 külföldi befektetésekkel létrehozott/működtetett vállalatot (*foreign invested enterprise* – *FIE*) érintett, a ténylegesen felhasznált, befektetett tőke pedig 267,45 milliárd dollár volt. (*CEN* [1999] No.7. 3. o.) Éves bontásban – kissé eltérő adatokkal – a működőtőke-beáramlás folyamatát az *1. táblázat* mutatja

¹ A folyamatra, az eredményekre és a kilátásokra lásd *Tálas* [1998].

² 1987–1997 között GDP-je átlag évi 9,8 százalékkal nőtt, de például 1991–1995-ben 12 százalékkal.

1. táblázat
A külföldi működőtőke felhasználása
(milliárd dollár)

Év	A befektetések száma	A szerződések értéke	Ténylegesen kifizetett
1979–1983	1 392	7,74	1,80
1984	1 856	2,65	1,26
1985	3 073	5,93	1,66
1986	1 498	2,83	1,87
1987	2 233	3,71	2,31
1988	5 945	5,29	3,19
1989	5 779	5,60	3,39
1990	7 273	6,59	3,49
1991	12 978	11,97	4,37
1992	48 764	58,12	11,01
1993	83 437	111,44	27,52
1994	47 549	82,68	33,77
1995	37 011	91,28	37,52
1996	24 556	73,28	41,72
1997	21 001	51,00	45,26
1998	19 799	52,10	45,46
1979–1998	324 144	572,21	265,60

Forrás: China Statistical Yearbook, 1999. China Statistics Press, Peking, 594. o.

2. táblázat
A közvetlen tőkebefektetések százalékos megoszlása országonként

Ország	1990	1996	1997	1998
Hongkong	53,91	49,49	45,59	40,72
Tajvan	6,38	8,26	7,27	6,40
Japán	14,44	8,76	9,57	7,48
Szingapúr	1,45	5,33	5,76	7,48
Dél-Korea	–	3,57	4,73	3,96
Egyesült Államok	13,08	8,17	7,16	8,56
Németország	1,84	1,23	2,19	1,60
Anglia	0,38	3,09	4,09	2,57
Olaszország	0,12	0,40	0,46	0,59
Ausztrália	0,71	0,46	0,68	0,59
Franciaország	0,60	1,01	1,04	1,56
11 ország összesen	92,91	89,78	88,54	81,51
Összes ország külföldi közvetlen tőkebefektetései Kínában	100,00	100,00	100,00	100,00

Megjegyzés: az ázsiai befektetőknél jól érzékelhető a pénzügyi válság hatása, ugyanakkor például Latin-Amerika részesedése egyetlen év alatt több mint kétszeresére nőtt, az 1997-es 4,38 százalékról 1998-ra 10,03 százalékra.

Forrás: Wu [1999] 60. o. és China Statistical Yearbook 1999, 596–598. o.

(az adatok egyúttal tükrözik a beáramlás ciklikusságát is). A közvetlen tőkebefektetések százalékos megoszlását országonként a 2. táblázat mutatja.

Kína a külföldi tőke bevonását általános fejlesztési stratégiája keretében illesztette, amely

az újonnan iparosodott ázsiai országok, mindenekelőtt a „négy kis tigris (Hongkong, Tajvan, Dél-Korea, Szingapúr) tapasztalatait is hasznosítva, választást jelentett az exportorientált vagy az importhelyettesítő fejlesztés, iparosítás között. A külkereskedelem, mindenekelőtt az export rendkívüli dinamizmusát figyelembe véve, Kína inkább az első stratégiát látszott követni, de éppen a külföldi befektetésű vállalatok tevékenysége, protekcionista rendszere nagyon lassú, fokozatos feladása révén az importhelyettesítő stratégia elemei is jelen voltak. (Ez még akkor is igaz, ha 1991 és 1998 között 60 százalékkal csökkentette vámjait.)

Visszatérően elemzések tárgya, hogy mi tette Kínát ilyen sikeressé a működőtőke vonzásában. Az elméleti és empirikus vizsgálatok leggyakrabban a következőkre hivatkoznak: a piac mérete, illetve növekedési üteme, a bőséges, olcsó munkaerő, az egy főre jutó jövedelem, a vámok, az átváltási ráták, a kulturális különbségek, az ország gazdasági, társadalmi, politikai stabilitása, a nagyon összetett, az előzők közül is több tényezőt magában foglaló befektetési környezet (adók, szállítási, kölcsönzési, munkabéreköltségek, a külföldiek kezelése, az ügyintézés stb.), a földrajzi távolság stb.

Mivel Kínában nagyon sok országból, területről érkeznek befektetők, motivációik, magatartásuk és törekvéseik is különböznek. Külön figyelmet érdemelnek a tengerentúli kínaiak, akik – ha tág értelemben közéjük soroljuk a hongkongi, makaói és tajvani „honfitársakat” – máig a befektetések nagyobb felét mondhatják magukénak. Ezzel kapcsolatban a kínaiaknak a szülőföldről való természetes ragaszkodásán túl elsősorban a nyelvi, kulturális közösségből fakadó előnyöket szokták kiemelni, amelyek költségkímélő szerepet is játszanak. Egy idegen kultúrában működve megnő az üzleti bizonytalanság, több váratlan tényezővel kell számolni. A társadalmi-kulturális különbségek alapján a Kínában befektető külföldi üzletembereket lényegében három csoportra oszthatjuk: 1. Hongkong, Makaó és Tajvan; 2. más kelet-ázsiai országok; 3. a „nyugatiak”. A három országcsoport befektetéseiről ad képet a 3. táblázat.

3. táblázat

A vezető befektető országok Kínában 1998 végéig
(százmillió dollár)

Ország	Befektetések száma	Arány (százalék)	Leszerződött tőke	Arány (százalék)	Ténylegesen befektetett	Arány (százalék)
Hongkong	178 922	55,12	2976,28	51,99	1384,40	51,79
Makaó	6 164	1,90	88,83	1,55	33,28	1,24
Tajvan	41 017	12,64	404,00	7,06	212,65	7,96
Összesen	226 103	69,65	3469,11	60,60	1630,33	60,99
Szingapúr	7 997	2,46	310,91	5,43	121,77	4,56
Dél-Korea	11 179	3,44	148,37	2,59	75,62	2,83
Malajzia	1 780	0,55	42,81	0,75	17,64	0,66
Thaiföld	2 631	0,81	45,55	0,80	16,41	0,61
Összesen	23 587	7,27	547,64	9,57	231,44	8,66
Japán	17 602	5,42	325,43	5,68	219,12	8,2
Egyesült Államok	26 674	8,22	465,94	8,14	214,33	8,02
Anglia	2 324	0,72	150,55	2,63	65,40	2,45
Németország	1 932	0,60	83,97	1,47	34,38	1,29
Franciaország	1 473	0,45	46,43	0,81	26,98	1,01
Kanada	3 984	1,23	63,66	1,11	17,34	0,65
Hollandia	646	0,20	33,94	0,59	16,59	0,62
Összesen	54 635	16,83	1169,92	20,44	594,14	22,23
Mások	20 295	6,25	538,29	9,39	217,27	8,12
Mindösszesen	324 620	100,00	5724,94	100,00	2673,11	100

Egyes elemzők kimutatható összefüggést látnak az etnikai, kulturális tényezők és aközött, hogy a külföldi befektetők a lehetséges három működési forma közül melyiket választják: 1. a részvényes (közös tőkés), 2. a kooperatív vegyes vállalatot vagy 3. a kizárólag külföldi tulajdonú vállalatot (*Sun-Tipton* [1998] 166–169. o.). A három forma különbözik a jogi helyzet, a tőke, a profit és kockázati részvétel és a menedzseri struktúra szempontjából.³ A feltételezések szerint az első országcsoportba tartozó üzletemberek a nyelvi, kulturális kapcsolatok miatt sokkal könnyebben léphetnek be a kínai piacra, kevésbé van szükségük a helyi cégek együttműködésére, így hajlanak arra, hogy ne a *közös vállalati* formát válasszák, vagy ha igen, akkor abban többségi részesedést szerezzenek. Az 1987–1992 közötti évekre vonatkozó adatok ezt igazolják, mivel a társadalmi-kulturális távolság növekedésével emelkedett a *részvényes közös vállalatok* aránya: míg a hongkongiak esetében ez 47 százalék volt és a japánoknál 52 százalék, az amerikaiaknál viszont 68 százalék és a nyugat-európaiaknál 84 százalék. A *kooperatív vegyes vállalati* formánál ugyanebben az időben a tendencia éppen fordított volt, a kevésbé világos jogi forma, a nagyobb üzleti bizonytalanság, a helyi viszonyok jobb ismeretének igénye miatt. A magyarázó elv szerint a teljesen külföldi tulajdonú vállalati formát inkább az 1. és 2. csoportba tartozó ázsiai országok üzletembereinek kellett választani, és a korábbi adatok ezt igazolták is. Az utóbbi években azonban a kizárólag külföldi tulajdonú vállalatok aránya megnőtt, sőt túlsúlyra jutott annak ellenére, hogy a régióbeli befektetések részesedése visszaesett, elsősorban a térséget sújtó válság hatására. Ez összefüggésben van a Kínába irányuló működőtőke-befektetések bizonyos új trendjeivel, de felhívja arra is a figyelmet, hogy a társadalmi-kulturális tényező csak egy a befolyásoló, hatást gyakorló szempontok között, szerepét nem célszerű eltúlozni.

A működőtőke-beáramlás egyik legszembetűnőbb vonása a földrajzi – a tengerparti területeken való – koncentráció. A tengerparti tartományok részesedése az ország egészét tekintve mindig 90 százalék felett mozgott (ezen belül is Kuangtung tartományé a vezető szerep). A tengerparti és a belső területek közötti aránytalanság még szembetűnőbb, ha a népességre vagy a földrajzi méretekre vetítjük: míg a tengerparti területek az akkumulált tőkéből több mint kilencszer annyit vonzottak, egy főre vetítve a különbség több mint 12-szeres, 1000 m² földterületre számítva pedig több mint 70-szeres (*Broadman-Sun* [1997] 345. o.).

A külföldi tőke országon belüli elhelyezkedését részben ugyanazok a tényezők befolyásolják, mint amelyek a befektetéseket Kínába csábítják, ezek közül a legfontosabbak a következők.

1. A GNP-mutatók (amelyek jó közelítő becslését adják a piac méretének) szempontjából ugyanazokat a tartományokat találjuk az országos lista élén (Sanghaj, Kuangtung, Fucsien, Csiangszu, Csöcsiang stb.), amelyek a legtöbb külföldi befektetést is vonzották. Ilyen szempontból is jelentősége van a kilencvenes években ismét gyors ütemben növekvő különbségnek a tengerparti és a belső tartományok között (*Jordán* [1998]).

2. Az infrastruktúra vitathatatlanul komoly szerepet játszik a befektetők helyválasztásában. Ebbe természetesen az utak és vasutak (szállítási kapacitás) mellett a telekommunikációs rendszerek, sőt az üzleti szolgáltatások is (számviteli, jogi szolgáltatás stb.) beletartoznak. Ezek szintén sokkal inkább kiépítettek a tengerparti tartományokban.

3. A bőségesen rendelkezésre álló olcsó munkaerő inkább a befektetési ország, Kína kiválasztásában játszik meghatározóbb szerepet, az országon belül a munkabérekülönbségek a tervgazdaság („vas rizses tál”) korszakában nem voltak jelentősek, így kevésbé játszottak szerepet a befektetők döntéseiben. Mára a helyzet némileg módosult, a munka-

³ A reform és nyitási politika kezdetén tulajdonképpen negyedik formának tekinthető az olajkutatásra és feltárára kötött koncessziók, amelyek 1979–1983 között az összes beígért befektetés 38 százalékát tették ki, 1983-ban pedig egyenesen 53,3 százalékát, de az olajár esése és a feltárások kudarcra miatt 1987-re ez nullára esett vissza. (*Sun-Tipton* [1998] 175. o.)

bérben is megnyilvánuló regionális különbségek az utóbbi években már inkább mérlegelés tárgyai. A munkaerő képzettsége, szakértelme azonban végig fontos szempont volt, és a népszámlálási adatok tanúsága szerint a munkaerő minőségének ezek a mutatói a tengerparti tartományokban szintén kedvezőbbek.

4. A tartomány földrajzi elhelyezkedése, tengerparti fekvése, az export-import piacokhoz való közelsége – együtt a már említett infrastruktúrával – szintén a tengerparti területek javára billentette a mérleget. A befektetési adatok alapján ezt nem voltak képesek ellensúlyozni a belső területek által kínált még előnyösebb adózási és egyéb feltételek, kedvezmények.

5. Talán az előzőek összességével mérhető jelentőségű a kínai kormányzat „nyitási politikája”, amely kezdettől fogva a tengerparti terület eleinte igen szűk, majd fokozatosan egész sávjára terelte a külföldi befektetőket. Először itt hozták létre a különleges gazdasági övezeteket a külföldi befektetők számára, majd hozzáférhetővé tették a nagy folyók deltavidékét, a nyolcvanas évek végén pedig az általános stratégiai koncepció részévé vált a tengerparti területek fejlesztése. Az elképzelés az volt, hogy e területeknek a külföldi tőke hatására is felgyorsuló modernizációja majd maga után húzza a belső területeket is. (A különbségek növekedésének bemutatott ténye jelzi: ez az elgondolás nem valósult meg.) Közben ugyan – nem utolsósorban a belső tartományok nyomására és követelésére – Kína belsejében is megnyitottak különböző elnevezésű „fejlesztési övezeteket”, majd a kilencvenes években kifejezetten ösztönözték a befektetéseket a középső és nyugati területekre, de az arányok csak igen kis mértékben módosultak (4. táblázat).

4. táblázat

A ténylegesen befektetett külföldi működőtőke regionális megoszlása
(százalék)

Régió	1986–1991	1992–1995	1998 vége
Kelet	91,93	88,14	87,26
Közép	4,25	8,38	9,72
Nyugat	3,82	3,48	3,02

Forrás: Lee [1997] 45. o. és Beijing Review, 1999. 49. 22. o.

A kormánypolitika természetesen a külföldi tőkebefektetéseknek nemcsak a regionális elhelyezkedését befolyásolja, hanem általában a tőkebeáramlás egész folyamatát. A kormányzati állásfoglalások, a politikai akarat változásai idézték elő meghatározó módon az egész folyamat ciklikus jellegét, a tőkebeáramlás lefékeződését, majd ismételt nekilendülését (*Jordán [1995]*). Sokan és sokszor foglalkoztak ugyanakkor annak hatásaival, hogy a különböző szintű kormányok egymással is versengve ígértek kedvezőbb feltételeket és engedményeket a náluk befektetőknek. Amellett, hogy ezek valóban befolyásolták a döntéseket, nagyon sokszor már inkább zavaró, elbizonytalanító hatást váltottak ki. Az újabb és újabb ígéretek, nagyon sokszor a központiakkal ellentétes rendelkezések a káosz és a szabályozatlanság érzetét keltették, és a várttal ellentétes hatást értek el. Egyebek mellett ez is ösztönözte a pekingi hatóságokat, amikor 1995-től kezdve országosan egységes szabályozás kialakítására törekedtek. Ez megfelelt annak a szándéknak is, hogy az egész kínai gazdaság a modern piacgazdaság elvei és szabályai szerint működjön, a külföldi tőketulajdonú vállalatok ne alkossanak valamiféle elkülönült enklávétak.

Az egységesítésre törekvés bizonyos kedvezmények felszámolásával párosult, például 1996-ban a vállalat céljaira behozott gépek és berendezések vámkedvezményének eltörlésével. Mivel azonban ez komoly elégedetlenséget váltott ki, és a hamarosan kirobbanó ázsiai pénzügyi válság hatására egyébként is csökkenni kezdett a szerződésekben lekötött tőkemennyi-

ség, a rendelkezést visszavonták és újra vámkedvezményt nyújtottak. Az 1994-es adóreform is annak szellemében született, hogy nagyjából azonos versenyfeltételeket teremtsenek a hazai és a külföldi vállalatok számára. Ennek értelmében egyesítették a forgalmi adót, de a jövedelemadónál megmaradt a külföldiek kedvezménye, akárcsak a profit újrabefektetésénél, és változatlanul fennmaradtak a helyi engedmények (CFT [1998] 8. sz. 8. o.).

A középső és a nyugati területekre áramló külföldi befektetések ösztönzésére 1998-ban további rendelkezéseket hoztak. Az ottani tartományok, városok maguk választhatják ki a kedvezményben részesített iparágakat, befektetéseket; a keleti területekhez képest kevesebb a korlátozás a külföldi tőke és a hazai piachoz való hozzájárítás részarányára vonatkozóan.⁴ Belső befektetések ösztönzésére a keleti országrészben működő külföldi tőketulajdonú vállalatokat már 25 százalékos tulajdoni részesedésük esetén külföldiként ismerik el, és így jogosultak az ezeket megillető kedvezményekre, előnyös kölcsönök nyújtása, mentesítés az importált berendezések forgalmi adója alól; ösztönzés a hadiipari vállalatok átalakításában való részvételre stb. (CEN [1998] 23. sz. 9. o.)

Régóta jelentkező és reménytelenebb feladatnak tűnik a befektetési politika helyi megvalósítása: külföldi befektetők panaszára ad okot, hogy a támogatni kívánt belső területeken tömeges a bürokratikus formások túltengése, az egymást átfedő vizsgálgatások, a véletlenszerűen kirótt terhek, sőt, a hivatali zsarolások, kötelező vásárlási és eladási kvóták megszabása, a szerződési folyamatban nagy számban jelentkező rejtett problémák stb. Ennek is tulajdonítják, hogy a külföldi befektetések tényleges felhasználása szempontjából éllavas Hunan tartományban 1998-ban 10,8 százalékkal csökkent a működőtőkebefektetések nagysága, a szerződésekben rögzített tőke mennyiségnek csupán 25 százalékát használták fel ténylegesen. (CEN [1999] 13. sz. 3–4. o.)

A külföldi tőke szektorális eloszlása

A nyolcvanas évek elején bizonyos egyoldalúság volt jellemző, amikor a befektetések az olajiparon kívül elsősorban a turistaiparra (szálloda és vendéglátás) koncentráltak. Az utóbbi évtizedben az ipar mellett a külföldi befektetések elsősorban az ingatlan- és a közműszektorba irányultak, míg a mezőgazdaság egésze e tekintetben viszonylag jelentéktelen maradt. A két évtized alatt a szektorális összetételben bekövetkezett rendkívül nagy változások részben a kormányzati politika befolyásának, részben a befektetői magatartás megváltozásának (amit az üzleti érdek motivált) a következménye. Az első időben a közvetlen keményvaluta-bevételt szem előtt tartva, Kína ösztönözte az ingatlan- (szálloda), a turista- és a kapcsolódó szolgáltatásokba történő befektetéseket. 1985-től azonban fokozatosan és 1987-től már határozottan igyekeztek az ilyen célú befektetéseket elriasztani, a high-tech és a feldolgozótevékenység javára. 1992-től csökkentették a korlátozásokat a belső piachoz való hozzájárulást illetően – ekkor Kína a reform és nyitási politika új szakaszába lépett, és nemcsak a befektetések volumene nőtt meg ugrásszerűen, hanem többszöri hullámzást mutatott az ingatlan- és az ipari szektor befektetéseinek aránya, a kereslet változásának megfelelően. A külföldi befektetések szektorális eloszlását és arányait az 5. táblázat mutatja.

A befektetések eloszlási sémája az egyes ágazatok között országonként is különbözik. Hongkong, Tajvan, Japán, általában az ázsiaiak a munkaintenzív feldolgozó iparokat részesítik előnyben, míg az amerikai és az európai cégek az inkább technológiaintenzívebb, nagyobb beruházásokat. Az első csoportba tartozó vállalatok általában erősen exportorientáltak, míg az utóbbiak inkább a belső piacra törekszenek. Kína a nyitási politika korábbi

⁴ Kína korábban sok esetben a termékek 70 százalékának exportját igényelte, és csak ekkor engedélyezte a belépést piacára.

5. táblázat

A külföldi befektetések ipari struktúrája, 1997. szeptember

Ágazat	A beruházások száma	Arány	A szerződésben rögzített külföldi tőke (százmillió dollár)	Arány
Mezőgazdaság, erdészet, állattenyésztés és halászat	7 657	2,56	78,12	1,55
Ipar	219 232	73,36	2946,42	58,46
Építőipar	8 136	2,72	146,62	2,91
Szállítás és telekommunikáció	3 149	1,05	99,24	1,97
Kereskedelem és vendéglátás	15 244	5,10	188,40	3,74
Ingatlan és közművek	30 014	10,04	1331,40	26,41
Közegészségügy, sport és szociális	920	0,31	43,71	0,87
Tudományos kutatás és technikai szolgáltatás	1 264	0,42	19,29	0,38
Egyéb	13 246	4,43	187,21	3,72
Összes	298 862	100,00	5040,40	100,00

Forrás: CEN [1998] 8. sz. 5. o.

időszakaihoz hasonlóan jelenleg is erőfeszítéseket tesz arra, hogy a regionális kiigazítás mellett bizonyos ágazatok, szektorok felé terelje a külföldi befektetéseket. A kiemelten preferált ágazatokba sorolják a mezőgazdaságot, a high-tech és az alapiparokat, az infrastruktúrát, a környezetvédelmi programokat és változatlanul az exportra termelő ágazatokat. Több befektetést szeretnének vonzani a szolgáltatásokba, a kis- és a külkereskedelembé, utazási ügynökségekbe és általában a turistaiparba. Fokozatos megnyitását ígérik – részben a Világkereskedelmi Szervezetbe (WTO) való belépés esélyjavítására törekedve – az eddig korlátozott tevékenységeknek (könyvelés, jogi konzultáció, légi szállítás, pénzügy, biztosítás, telekommunikáció stb. – CEN [1998] 23. sz. 8–199. o.; CFT [1998] október, 8. o.).

A három fő gazdasági szektor közötti megoszlást – és aránytalanságokat – mutatja a 6. táblázat.

6. táblázat

A külföldi közvetlen tőkebefektetések szektorális megoszlása, 1979–1995

Szektor	A beruházások száma	Részesedés (százalék)	Szerződésben rögzített (százmillió dollár)	Részesedés (százalék)
Mezőgazdaság	6270	2,4	59,7	1,5
Ipar	196436	75,9	2322,3	58,7
Szolgáltatások	56023	21,7	1576,6	39,8
Összesen	258729	100,0	3958,6	100,0

Forrás: Wu [1999] 21. o.

A befektetésösztönzés másik célja a befektetők körének szélesítése, mindenekelőtt az Ázsián kívüli fejlett országok részesedésének növelése. Bár az Egyesült Államok befektetői a lehető leghamarabb megjelentek Kínában, részesedésük hosszú időn keresztül viszonylag szerény maradt. Az európai országok befektetési hajlandósága pedig még az amerikainál is lanyhább volt, a négy legjelentősebb európai beruházó (Németország, Franciaország, Anglia és Olaszország) az 1979–1995-ös időszakban a Kínában befektetett összes külföldi tőkének együttesen kevesebb mint 4 százalékát adta. A nyugati befektetések Kínát elkerülő magatartásában a már említett nyelvi, kulturális különbségek mellett szerepet játszottak a következő tényezők:

- a kínai reformok fokozatos jellegének az ázsiai országoktól eltérő megítélése;
- a nagyobb érzékenység az intézményi korlátok megléte, a tulajdonrendszer védelme, az infrastruktúra hiányosságai iránt;
- az egy főre jutó jövedelem óriási szakadéka Kína és a fejlett országok között;
- a regionalizáció globális trendje is hatást gyakorolhatott. (Tso [1998] 12–14. o.)

A legnagyobb sikerként tartják számon a multinacionális vállalatok egyre nagyobb számú és nagyobb arányú jelenlétét az országban. Becslések szerint az 500 multinacionális vállalat közül mintegy 300 már megjelent Kínában: az Egyesült Államok 20 legnagyobb ipari vállalata közül 19 fektetett be (ugyanaz a helyzet a japán cégeknél, a kilenc legnagyobb német ipari társaságból nyolc már Kínában van).⁵ Gyorsan növekedett az egyetlen beruházási programba fektetett összegek nagysága is: a nyolcvanas évek néhány millió dollárjával szemben ma 100 millió dollárokat investálnak sok esetben, de például a német BASF egyetlen projektbe 3 milliárd dollárt fektetett, a Shell pedig 4 milliárdot. A multik befektetéseinek gyakran fontos jellemzője a jól rendezett, koordinált jelleg (esetenként kiterjedt beszállítói hálózatot is létrehozhatnak).⁶ Ezek a jellemzők, valamint a Kínában való megjelenés átgondolt formái⁷ azt jelzik, hogy a multinacionális vállalatok hosszú távú stratégiai terveik alapján tevékenykednek és fejlesztenek Kínában (CFT [1998] november, 39. o.).

A külföldi működőtőke hatása a kínai gazdaságra

A központosított tervgazdaság reformfolyamatában a külföldi működőtőke katalizátor-szerepet tölt be – a fejletlen piaci tényezők megerősítésétől az erőforrás-elosztás általános hatékonyságának javításáig. Szerepét a pénzügyi erőforrások növelésére, új technológiákra, menedzseri és marketingismeretekre és a tapasztalatok elterjesztésére, a külkereskedelmre és a külkereskedelmi egyensúlyra és a foglalkoztatásra stb. gyakorolt hatása szempontjából vizsgáljuk.

⁵ A Siemens 30–40 befektetésbe, a GE 22-be, Japán hat nagy konglomerátuma – köztük a Mitsubishi – 770 beruházásba investált.

⁶ Például a Volkswagen sanghaji Santana gépkocsigyára mintegy 200 alkatrész-előállító gyárat szervezett maga körül.

⁷ Például az egyik változat: először áruk eladása a márkanév megismertetésére és piacszerzésre, aztán termelési vonalak eladása és a termelési technológia átadása, végül partnerek keresése és közvetlen befektetés. Egy másik változat: az ipari nyersanyagokat előállító BASF 1987-ben első projektjébe 1 millió dollárt fektetett, a későbbi második projektjébe 10 milliót és a harmadikba már 100 milliót, míg eljutott az említett 3 milliárdhoz stb.

Makrogazdasági hatások

Abban szinte általános az egyetértés, hogy a gazdasági növekedés fő meghatározói a hazai befektetések voltak. Az utóbbi 1 százalékos növekedése a GDP 0,5 százalékos növekedését idézheti elő. 1983–1995 között a belső finanszírozású állótőke-befektetés évente 16,1 százalékkal nőtt, ami a GDP 8,1 százalékos növekedéséhez vezetett, ez megfelel a tengerparti régió 12,4 százalékos GDP növekedési rátája 65,1 százalékanak az adott időszakban. Ha ugyanezen arányokat a külföldi működőtőke szempontjából nézzük, ennek 1 százalékos növekedése a GDP 0,05 százalékos növekedéséhez vezethet. A tengerparti régióban a külföldi közvetlen tőkebefektetés 1983–1995 során évente 41,65 százalékkal nőtt évente, ami a GDP 2,1 százalékos növekedését vonta maga után ($41,65 \times 0,05$), vagyis az időszak GDP-növekedésének 17 százalékát tette ki (*Sun* [1998] 680–682. o.). Egy másik elemzés a külföldi tőkének gyorsan növekvő hozzájárulását hangsúlyozza a – nyolcvanas évek átlag 9,5 százalékos és a kilencvenes évek elejének 10 százalékot meghaladó – GDP-növekedési üteméhez: az 1980-as 0,57 százalékról 1994-re 16,6 százalékra nőtt (*Tso* [1998] 26–27. o.).

Nem mindenki tartja jelentősnek a külföldi tőke – azon belül a működőtőke – részesedését a kínai tőkeképzésben, különösen ha a teljes akkumulált tőkemennyiséggel vetjük össze, és a tőkekiáramlást is figyelembe vesszük (*Lardy* [1995] 1069–1073. o.). A nettó tőkeáramlás felbecsülése nehéz és bizonytalan, mert a kiáramlás magában foglalja például a korábban szerződött külföldi adósság törlesztését, a „vállalatitőke-körutaztatás” széles határok között mozgó – és csak becsülhető – összegét, vagyis amikor tőkét visznek ki külföldre (rendszerint Hongkongba), ahonnan az „külföldi” befektetésként tér vissza.⁸ *Lardy* szerint Kína nem vált függővé a külföldi tőkétől, de a működőtőke által bekerülő fejlett technológia, menedzseri gyakorlat szerepe meghatározó Kína kereskedelmének bővülésében.

A külföldi működőtőke hatása a hazai beruházásokra különböző irányú lehet: támogathatja azokat, komplementer jelleggel ösztönözheti az új beruházásokat – lehetőségeket teremtve a hazai cégek számára modern, külföldi berendezések, gépek és technológia elérését. Ugyanakkor kiszorító hatás is felléphet, ha az esetleg szűkös erőforrásokért (szakképzett munkaerőért, hitelkedvezményekért, importlicenckért) a helyiekkel versengő külföldi cégek kirekesztik a helyi beruházásokat (*Sun* [1998] 682–683. o.). Az utóbbi évek infrastuktúrába történő jelentős mértékű külfölditőke-befektetések (utak, vasutak, erőművek, kikötők, repülőterek stb.) egészében javították a befektetési környezetet.

Számítások szerint a külföldi működőtőke 1 százalékos emelkedése a hazai beruházások 0,12 százalékos növekedéséhez vezethet. Ez alapján becsülhető, hogy a tengerparton a működőtőke említett 41,65 százalékos évi emelkedése a kínai befektetések 5 százalékos ($0,12 \times 41,65$) növekedését idézhette elő. A hazai finanszírozású beruházás évi növekedési rátája 16,09 százalék volt, így ez az 5 százalék azt jelenti, hogy a tengerparti belső erőből finanszírozott befektetés növekedésének mintegy egyharmadát ösztönözhetette a külföldi működőtőke (uo.684. o.).

A technológia és szakértelem „átfolyása”

A technológiai know-how, a menedzseri és nemzetközi piaci szakértelem átadása révén a működőtőke négy megkülönböztethető csatornán keresztül hathat a hazai vállalatokra, javíthatja színvonalukat, növelheti termelékenységüket (*Kinoshita* [1998]). 1. A *demonst-*

⁸ N. *Lardy* számítása szerint a hivatalos átváltási ráta mellett is Kína kumulatív GDP-je 1982-től 1993 végéig 4100 milliárd dollár volt, míg a nettó kumulatív tőkebeáramlás ennek kevesebb mint 1 százaléka, sőt ha vásárlóerő-paritáson számolunk, akkor ennek csak körülbelül egytizede (0,1 százalék), ami mindenképpen elenyészően kevés, érdemi módon nem járult hozzá a hazai tőkeképzéshez.

rációs hatás révén a hazai vállalatok megfigyelhetik és utánozhatják a külföldiek működési módját, amelyre azok magasabb technológiai szintje és magasabb termelékenysége ösztönöz. 2. A külföldi vállalatok belépése intenzívebb versenyhez vezet, a hazai cégeket nemcsak meglévő technológiájuk hatékonyabb működtetésére készíti, hanem újak beszerzésére is, piaci részesedésük megtartása érdekében. A külföldiek versenye káros is lehet, ha a helyi cégek nem képesek állni a versenyt, és az addig élvezett monopolhelyzet – akár egész iparági méretben is – átkerül a külföldiekhez. 3. A multinacionális vállalatok – szállítási, kommunikációs költségeik csökkentésére – helyi termelőktől vásárolnak részegységeket, alkatrészeket. A megfelelő minőséghez a beszállítóknak technikai segítséget és képzést nyújthatnak, a beszállítókat a minőség javítására, a munka jobb megszervezésére, a határidők betartására kényszerítik. 4. Végül, de nem utolsósorban a helyi munkások képzése, szakértelmük fokozása az egyik legértékesebb és legnagyobb hatású erőfeszítés.

Nem független a külföldi cégektől – de természetesen sokkal szélesebb kört érint – Kína jelentős technológiaimportja (7. táblázat).

7. táblázat
Technológiaimport 1995–1997 között

Év	Szerződések száma	Szerződési érték (milliárd dollár)	Százalékos részesedés a teljes import volumenből
1995	3629	13,03	9,87
1996	6074	15,26	10,99
1997	5984	15,92	11,19

Forrás: Beijing Review, 1998. 42. sz. 22. o.

A kínai cégek számos területen sikeresen túlélték a növekvő versenyt, ez nem független attól, hogy külföldi partnereiktől hozzájutottak fejlettebb technológiához és magasabb szakértelemhez. Feltétlenül meg kell említeni azonban, hogy a külföldi fejlett technológia diffúziójának komoly akadályait jelentik a törvényi rendszer hiányosságai, amelyek nem képesek kikényszeríteni a szabadalmi és a szellemi tulajdonjogok hatékony védelmét. A központi kormány – erőfeszítései ellenére – képtelen gátat vetni a kalózkodásnak, elsősorban azért, mert a végrehajtásért felelős helyi hivatalnokok kevéssé érzik a nemzetközi nyomást, de gyakran a mindent elöntő korrupció is fontos szerepet játszik.

A külföldi működőtőke és a külkereskedelem

Kína a nyitási politika kezdete óta kivételes ütemben növelte külgazdasági kapcsolatait, amelynek évi rátája jelentősen meghaladta a gazdaság általános növekedési ütemét. Gazdaságának nyitottsága (a nyitottság mértékét az export és import összegének részesedése adja a GDP-ből) az 1981-es 15,4 százalékról 1995-re 26,6 százalékra nőtt (Wu [1999] 106. o.), amely a világon a 11. legnagyobb kereskedő országgá tette, mára pedig a 10. helyre lépett előre.⁹ Az ország exportteljesítményén belül a külföldi befektetésű vállalatok gyorsan növelték részesedésüket: míg 1979 és 1996 között Kína exportja átlagosan

⁹ Meg kell jegyezni azonban, hogy ezek a százalékos arányok kérdések, mert dolláradatokból számolták vissza őket jüanra, és azt viszonyították a belföldi folyó áras GDP-adatokhoz.

évi 16,4 százalékkal nőtt, addig a külföldi vállalatoké 1983 és 1996 között évi 46,5 százalékos rátával (egy más forrás szerint 1981 és 1995 között évi 63,3 százalékos rátával), az utóbbiak exportjának értéke ez idő alatt 330 millió dollárról 61,5 milliárd dollárra. Ennek következtében részesedésük Kína teljes exportjából rendkívüli dinamizmussal emelkedett az 1981-es 3,3 százalékról 1996-ra 40,7 százalékra (*Sun* [1998] 688. o.), 1998-ban pedig 44,1 százalékra (80,96 milliárd dollárra), az ország teljes külkereskedelmi volumenéből pedig 48,7 százalékra (ami azt mutatja, hogy az importból való részesedésük még nagyobb volt – *CEN* [1999] 6. sz. 6. o. és 12. sz. 5. o.). A külföldi tőkebefektetésű cégek 1988 és 1996 közötti exportjának mutatóit lásd a 8. táblázatban.

8. táblázat

A külföldi tőkebefektetésű cégek exportja, 1988–1996.

Év	Export (100 millió dollár)	Részesedés a teljes exportból	Hozzájárulás az export növekedéséhez
1988	24,6	5,2	18,1
1989	49,2	9,4	48,6
1990	78,1	12,6	30,2
1991	120,5	16,7	43,0
1992	173,6	20,4	40,5
1993	252,4	27,5	115,2
1994	347,1	28,7	32,4
1995	468,8	31,5	43,8
1996	615,1	40,7	638,9

Forrás: Wu [1999] 27. o.

Tso [1998] a külföldi működőtőke befektetések két nagy típusát, az exportorientáltat és az importhelyettesítőt különbözteti meg Kínában, az előző típusba tartozó befektetések fölényével. Mint a 9. táblázat adatai jelzik, e vállalatok termékeik közel 53 százalékát exportálják. Ezen belül azonban országonként igen jelentős eltéréseket tapasztalhatunk, ahol tendenciaként állapítható meg, hogy az ázsiai országok Kínában működő vállalatai inkább exportorientáltak, mint a fejlett ipari államokból érkező befektetések.

9. táblázat

A külföldi vállalatok exporthajlamának anyaország szerinti összehasonlítása (százalék)

Típus	Ázsiaiak			Fejlett országok			Összesen	
	Hongkong	Tajvan	Szingapúr	Korea	Egyesült Államok	Japán		EU- országok
Exportorientált	64,57	40,39	44,77	85,00	30,47	70,19	23,24	52,51
Importhelyettesítő	35,43	59,61	55,23	15,00	69,53	29,81	76,76	47,49

Forrás: *Tso* [1998] 24. o.

Számos áru kategóriában a külföldi vállalatok meghatározó exportőrökké váltak, különösen a munkaintenzív áruk esetében gyakran több mint felét szolgáltatva a teljes exportnak (televízió, óra, sportcikk, műanyag áruk, irodai cikkek stb.). A külföldi

befektetésű vállalatok tehát számarányukat, a kínai gazdaságban képviselt súlyukat messze meghaladó mértékben veszik ki részüket Kína exportjából, ami nemcsak azt jelzi, hogy meghatározó módon illeszkednek az exportorientált fejlesztési stratégiába, hanem azt is, hogy valóban a kínai ipar átlagát meghaladó technológiai, hatékonysági szintet képviselnek.

Az ázsiai gazdaságok elbizonytalanodó helyzete miatt Kína számára különös jelentősége van annak a ténynek, hogy a külföldi vállalatok exportja egyre inkább Európa és az Egyesült Államok piacaira tevődik át: 1998-ban az EU-ba irányuló exportjuk 25,9 százalékkal, az Egyesült Államokba pedig 20,4 százalékkal növekedett, ami együttesen 31,85 milliárd dollárt tett ki, összes exportjuk 39,3 százalékát. A kizárólag külföldi tulajdonú vállalatok számának és arányának növekedése érezteti hatását az export területén is, amennyiben e vállalatok kivitele 1998-ban először haladta meg a kínai–külföldi vegyes vállalatok exportjának értékét (36,66 milliárd dollár, illetve 35,57 milliárd dollár). Lényeges jellemző, hogy a külföldi vállalatok exportjának összetétele kedvezőbb, mint a kínai állami vállalatoké: az előbbieknél a gépek, elektromos berendezések, mérőműszerek és eszközök, telekommunikációs és szállítóberendezések teljes exportjuk 42 százalékát tették ki 1998-ban (1997:37 százalék), míg az utóbbiaknál ezek aránya 19,2 százalék volt. Másrészt a ruházati cikkek, textíliák, cipők a külföldi vállalatok teljes kivitelében csak 23,8 százalékot képviseltek, míg az állami vállalatok esetében 31 százalékot (*CEN* [1999] 12. sz. 5–6. o.)

Az exporthoz való jelentős hozzájárulásuk mellett a külföldi működőtőke-befektetések behozatala is magas volt, ennek következtében 1980 és 1996 között külkereskedelmük kiegyensúlyozatlan volt, a legtöbb évben növekvő kereskedelmi deficitet mutatott. Így például 1995-ben a külföldi befektetésű vállalatok 46,9 milliárd dollár értékű árut exportáltak és 62,9 milliárdért importáltak. Az osztalék- és profitátutalások 10 milliárd dollárt tettek ki, így a tranzakcióik általános folyószámlája 26 milliárd dollár deficitet tükrözött. Ha azonban számításba vesszük az 1995-ben beáramló 35,8 milliárd dollár működőtőkét, a tőkeszámla 9,8 milliárd dollár többletet jelzett (*Henley és szerzőtársai* [1999] 237. o.). 1998-ban azonban már a külföldi befektetésű vállalatok áruexportja is (80,96 milliárd dollár) is meghaladta importjukat (76,7 milliárd dollár) (*China Statistical Yearbook* [1999] 593. o.).

A kínai export – és azon belül a külföldi vállalatok exportja különösen – még mindig erősen importigényes. Az összes kínai export importtartalma mintegy kétharmados, a hazai hozzátett érték csak 25 százalék körüli. Hogy ne csak összeszerelő központ legyen a világpiacon, Kína számára nagyon fontos, hogy – akár külföldi, akár hazai tulajdonú termelőről van szó – exporttermékei hazai hozzáadott értékét növelje.

A külföldi befektetésű vállalatok kereskedelmi deficitjét közelebről szemügyre véve, több olyan tényezőt találunk, amely igen magas importjukhoz hozzájárul (*Sun* [1998] 690–691. o.). Először, a vállalatok telepítéskor rendszerint nagy mennyiségű beruházási cikket (gépek, berendezések) importálnak. 1993-ban például ezek a tőkejavak teljes importjuk 39,5 százalékát adták. Ha az ilyen jellegű behozatalt leszámítjuk, akkor e vállalatok külkereskedelmi egyenlege 1990 óta kiegyensúlyozott volt, vagy némi többletet mutatott. Másodszor, termelési inputjuk sok importnyersanyagot, -alkatrészt és más közbelső importterméket tartalmaz. Harmadszor, a multinacionális cégek által manipulált átutalási árképzés egyik jelentős forrása a külföldi befektetésű vállalatok kitaró kereskedelmi deficitjének (erről még lesz szó). Cégeiken belüli kereskedelmüket felhasználva, alulértékelik exportjukat és túlértékelik importjukat, így növelve meg globális profitjukat, ugyanakkor rontva Kína kereskedelmideficit-mutatóit.

A külföldi befektetésű vállalatok és az adózás

Kína közismerten kiterjedt adókedvezményekkel is igyekezett csábítani a külföldi tőkét. Az évek múlásával azonban már számos vállalat adókedvezménye lejárt, s az adózás területét is érintik azok a kínai erőfeszítések, hogy minden típusú vállalatot azonos módon kezeljenek, mindegyik lehetőleg ugyanazon feltételek közepette működjön (ami nem jelenti az adókedvezmények rendszerének teljes felszámolását). A külföldi tőkerészesedésű vállalatoktól származó adóbevételek így egyrészt nem elhanyagolható tétellé válnak, másrészt ez előtérbe állítja e vállalatok nyereségességének kérdését.

A kínai adóhivatal adatai szerint az adóbevételekben a külföldi vállalatoktól származó rész mutatta a legnagyobb növekedést az utóbbi években: az 1991–1997-es években az innen eredő aggregált bevétel 338,6 milliárd jüan (körülbelül 40,9 milliárd dollár) volt, amely 10,76-szorosa volt az 1986–1990-es időszak adóbevételének. De még többet mondó adat, hogy 1997-ben a külföldi vállalatoktól származó adójövedelem az összes ipari és kereskedelmi adó 12,9 százalékát tette ki, 1998-ban pedig 14,4 százalékát, szemben az 1992-es 3,1 százalékkal (*CEN* [1998] 19. sz. 7. o.). 1997-ben több mint 105 ezer külföldi befektetésű vállalat adatainak feldolgozásakor úgy találták, hogy átlagos jövedelemadójuk 11,2 százalék volt, amely azonban szektoronként és tulajdonformánként is elég széles szórást mutatott: az építőipari szektorban volt a legmagasabb a ráta (23,7 százalék), az iparban a legalacsonyabb (8,75 százalék). Tulajdontípusok szerint a kizárólag külföldi tulajdonú vállalatoknál volt a legalacsonyabb adórata (8,1 százalék), a vegyes vállalatoknál viszont 23,4 százalék (*CEN* [1998] 45. sz. 6. o.) Ezek az adórátaik mind lényegesen alacsonyabbak, mint a kínai vállalatok adóterhei, hiszen a standard vállalati jövedelemadó 33 százalék.

Kínában a külföldi tőkerészesedésű vállalatokra kirótt adók alacsonyabbak, mint sok más fejlődő országban, és nagyon sok kedvezményt tartalmaznak. Ezek közül csak a legfontosabbak: kétéves adómentesség a profitot eredményező évtől, majd következő három évben 50 százalékos adókedvezmény. Az alacsony profitot hozó iparokban (például mezőgazdaság, erdészet), illetve a legfejlettebb technológiát alkalmazók további – akár kétéves – adómentességet kaphatnak. A különleges gazdasági övezetekben, a gazdasági és technológiai fejlesztési területeken, a tengerparti városokban az adómentes időszak után alacsonyabb az adó, és hosszabb a kedvezményes időszak. (Az övezetekben és területeken például az adórata 15 százalékos, míg más régiókban 33 százalék). Egyes tartományok és városok más kedvezményeket is nyújtanak, és mindenhol csak az összes kedvezmény kimerülése után kell a 33 százalékos vállalati jövedelemadót fizetni. (1994-ben az adóreform egyesítette a forgalmi adót a külföldi és a hazai vállalatok számára, de különböző jövedelemadót fogadott el számukra. 1996-ban az országosan egységes kezelés jegyében több kedvezményt megvontak – igaz, ezek főleg a vámtarifa-kedvezményekre vonatkoztak –, de az ázsiai pénzügyi válság és a csökkenő befektetések miatt kénytelenek voltak ezt az intézkedést visszaállítani.)

Az alacsonyabb adók és munkaerő-költségek – és magasabb minőség és ár – mellett a külföldi vállalatok Kínában magas profitokkal működnek. A nyolcvanas években a egyes vállalatok esetében szokásosan 30 százalékos volt az évi profitráta, sőt esetenként akár több mint 50 százalék (*Wang* [1995] 232. o.). A számos kedvező feltétel ellenére meglepő, hogy az adóhivatal szerint évről évre óriási számú külföldi tőkéjű vállalat mutatott ki veszteséget, ezen vállalatok aránya 1993-ban elérte az 54,1, 1994-ben a 63,3 százalékot, 1995-ben pedig a 70,3 százalékot. 1996-ban a veszteség összege 48,7 százalékkal ugrott meg az előző évhez képest (*CEN* [1998] 18. sz. 5. o.). Sanghajban – ahol

pedig a sikeres külföldi vállalatok aránya magasabb, mint más régiókban – 1998-ban az ilyen cégek több mint 50 százaléka veszteséget jelentett.

A veszteségek okainak felderítésére irányuló vizsgálatok szerint például egyes vállalatok akár hosszabb veszteséges időszakot is vállalnak a nagyobb piaci részesedés megszerzéséért, ezért nem haboznak alacsony áron eladni termékeiket vagy nagyon sokat költeni reklámra. A negatív eredmények menedzsmentproblémákra (hibás hatástanulmányokra stb.) is visszavezethetők (CEN [1999] 1. sz. 7. o.). A hosszabb időn át jelentkező veszteségek ellenére azonban kevesen vonták vissza befektetéseiket. Egyre megalapozottabb a gyanú, hogy ebben a magatartásban a kínai piacot illető hosszú távú optimizmus mellett fontos szerepet játszik az adóelkerülés: a veszteségeket valószínűsíthetően különböző manipulációk eredményezik.

Hiába tekinthetők kedvezőnek Kína adótételei, és a 33 százalékos vállalati adó hiába van közel azonos szinten sok más országgal, ha ez jelentősen magasabb, mint például a Hongkongban fizetendő 15 százalék. Így a hongkongi anyacégű befektetők közül különösen sokan érzik a bevétel átterelésére „transzferárképzéssel” (*transfer pricing*, azaz az export alul- és az import túlértékelésével). A vállalati eredmények manipulálására legnagyobb lehetőségük a multinacionális vállalatoknak van. Ezt a profitmeg-takarításon túl a tulajdonjogokra és a külföldi befektetések védelmére vonatkozó törvények hiányosságai, illetve a jogérvényesítés körüli problémák ösztönzik, amelyek miatt, ha tehetik, inkább alacsonyabb kockázatú országokba terelik át bevételeiket. Késztetést jelenthetnek a valutaellenőrzés, a hazautalt profit után fizetendő forrásadó, a kínai valuta nem konvertibilis volta, valamint a kínai–külföldi vegyes vállalatok esetén a saját profit részarányának növelése a kínai partner rovására. (Wu [1999] 113–115. o.)

A multinacionális vállalatok – de mások is (általában az exportorientáltak) – tehát elég erősen érdekelték bevételeik átterelésében, és bár a kínaiak felismerték a probléma jelentőségét, eddig elég keveset tudtak ellene tenni. A jelenség méreteire természetesen közvetlen adatok, bizonyítékok nincsenek, de például a kínai és a hongkongi vámhivatal egységárainak súlyozott átlagos rátája ad erre bizonyos támpontokat. 1994-ben 150-féle termék forgalmának a részletes összevetése az exportot tekintve mintegy 10-15 százalékos alulértékelést, a Hongkongból származó importot tekintve pedig körülbelül 8 százalékos túlértékelést mutatott (uo. 117–136. o.) Ennek eredményeként sok külföldi befektetésű vállalat jelent évről évre veszteséget, megkárosítva ezzel a kínai partnereket és jelentősen csökkentve a kínai adóbevételeket.¹⁰

Az állítólag veszteséges külföldi cégek aránya a kilencvenes években a legtöbbször magasabb volt, mint a közismerten sok gonddal küszködő állami vállalatok között. A gyanút csak fokozhatja, hogy rendre alacsonyabb adózás előtti profitrátákat mutatnak ki, mint a rossz hatékonyságú és alacsony nyereségű állami vállalatok: például az ipari szektorban profitrátájuk súlyozott átlaga 1992-ben 5,27 százalék volt, 1993-ban 9,05 százalék, szemben az állami vállalatok 11,38 illetve 11,1 százalékaival. Legalább ennyire furcsállható, hogy sok külföldi befektető visszatérően bővíti befektetéseit ezekben az állítólag veszteséges vállalatokba.

Adóvonzatai miatt indokolt itt említeni a tőke „körutaztatásának” a problémáját, vagyis azt a pontosan nem ismert tőkemennyiséget, amely Kínából származik, utat talál rendszerint

¹⁰ Egy 1998 októberben közzétett felmérési eredmény szerint a multinacionális cégek több mint fele veszteséges volt Kínában. (Henley és szerzőtársai [1999] 238. o.)

Hongkongba, majd onnan „külföldi” befektetésként visszatér Kínába, hogy igénybe vehesse az ezeket megillető adó- és vámkedvezményeket. Ez az egyik ok amiért sokan túlértékeltnek tartják a Kínában befektetett külföldi tőkére vonatkozó adatokat. (A másik ok azon tőkejavak – főleg termelőberendezések túlértékelése –, amelyekkel a külföldi partnerek hozzájárulnak a vállalati tőkéhez.) A Világbank úgy becsülte, hogy ilyen tényezők miatt 1994-ben a külföldi tőkebefektetés körülbelül 37 százalékkal túlértékelt volt (*World Bank* [1996] 94. o.). Egyesek úgy gondolják, hogy a külföldi tőkebefektetés körülbelül 25 százalékat alkothatja az ilyen „körutaztatásában” érintett tőke (*Broadman-Sun* [1997] 360. o.).¹¹

Egy kínai kutatóintézet felmérései szerint a tőketávozás emelkedő trendjét lehet észlelni az utóbbi években. Egyedül 1998-ban körülbelül 48 milliárd dollár távozott az országból (*CEN* [1999] 30. sz. 7. o.). Ennek csak egy része vesz részt a tőke „körutaztatásban”, a többi valódi tőkemenekülést képviselt, amit az elemzések különböző okokra vezetnek vissza. A jelentős összegekre rúg magántőke-kiáramlást visszatérően a magántulajdon nem megfelelő törvényi védelmére, az ilyenfajta tőke bizonytalansági érzéseire vezették vissza. Lényegében ezekre reagált és jelentett a félelmek elosztatása felé tett fontos lépést az alkotmány 1999. tavaszi módosítása. A korábbi változathoz képest – amely elismerte a magántulajdon létjogosultságát – egyértelműen deklarálta a különböző tulajdonformák teljes egyenlőségét.

A külföldi működőtőke és a foglalkoztatás

A legtöbb fejlődő országhoz hasonlóan a kínai gazdaságpolitika egyik fő területe a foglalkoztatáspolitikai. A külföldi befektetések emelkedésével párhuzamosan dinamikusan nőtt az általuk foglalkoztatott munkások létszáma: 1995-ben több mint 10 millióról 1998 közepére 17,5 millióra emelkedett (*Sun* [1998] 685. o.; *CEN* [1998] 31. sz. 6. o.). A legtöbb foglalkoztatási lehetőséget természetesen a munkaintenzív feldolgozó szektorokban teremtette a külföldi működőtőke: empirikus vizsgálatok szerint minden 10 ezer dollár külföldi befektetés 1,06 munkahelyet hozott létre – a tajvani munkaintenzív vállalatok esetében 1,66 munkahelyet (*Tso* [1998] 28. o.). Az iparágak közötti egyenlőtlen eloszláson túl regionálisan is nagyon eltérő mértékű a külföldiek általi foglalkoztatás, érthetően főleg a tengerparti tartományokra koncentrálódik. Kuangtung tartományban például 1995-ben a külföldi vállalatok 2,73 millió főt foglalkoztattak, amely mint a *10. táblázatból* is látható, a teljes tartományi városi munkaerő közel 24 százalékát jelentette.

Messze ható következményei vannak annak a ténynek, hogy a külföldi vállalatokban a bérek általában magasabbak, mint a hazai szektorban (1995-ben például 43 százalékkal), amely hozzájárul többek között a belső megtakarításhoz, illetve a fogyasztói kereslethez. Ösztönzően hat továbbá a munkaerő-áramlásra, mobilitásra, egyrészt a tradicionális ágazatokból (például mezőgazdaság) az ipari és szolgáltatászektorokba, másrészt szakembereket csábít el az állami vállalatoktól a külföldiekhez. Hozzájárult a belső migrációhoz is, továbbá egészében növeli a munkaerő általános termelékenységét.

*

¹¹ Egyfajta bizonyítéknak is tekinthető, hogy a kínai tőkekiáramlás megugrott 1992-ben Hongkongba, ugyanabban az időben, amikor a hongkongi tőkebeáramlás Kínába csúcsot ért el. Ennek megfékezésére kísérletezett Kína 1996-ban a részben már említett intézkedésekkel (mentességek felszámolása az általános forgalmi adót és a behozott tőkejavak vámjait illetően), amelyeket azonban fel kellett adnia.

10. táblázat

A külföldi vállalatok hozzájárulása a foglalkoztatáshoz, 1995
(ezer fő)

Iparágak	Külföldiek által foglalkoztatott	Összes foglalkoztatott	Külföldi részesedés	Tartomány	A tartományokban a külföldi részesedés iparáganként
Ruházat, lábbeli	1350	6 555	20,6	Peking	10,4
Műanyag termékek	391	2 626	14,9	Tiencsin	10,7
Elektromos cikkek	445	3 944	11,3	Sanghaj	13,9
Elektronika	631	2 292	27,5	Kuangtung	23,8
Irodagép	134	1 123	11,9	Fucsien	19,6
Bútor	116	951	12,2	Csiangszu	6,0
Ipar egésze	8936	14 3672	6,2	Összes	6,2

Forrás: Sun [1998] 686. o.

A reformok eredményeként meglódul gyors gazdasági növekedés hatalmas belső piacot teremtett, az egy főre jutó átlagos jövedelem emelkedett, és megjelent a városi és falusi középosztály, ami mind nagy vonzerőt gyakorolt a külföldi tőkére. Az országnak általában a gazdasági reformok melletti elkötelezettség politikáját kell folytatnia, s segítenie kell további külföldi tőke beáramlását az infrastruktúra fejlesztéséhez, az állami vállalatok átalakításához, a belső területek felemeléséhez stb.

Hivatkozások

- BORENSZTEIN, E–GREGORIO, J. DE–LEE, J–W. [1998]: How does foreign direct investment affect economic growth? *Journal of International Economics*, Vol. 45, No. 1, június, 115–135. o.
- BROADMAN, H, G.– SUN, X. [1997]: The Distribution of Foreign Direct Investment in China. *The World Economy*, Vol. 20, No. 3. 339–361. o.
- CEN [1998], [1999]: *China Economic News*, 1998, 1999.
- CFT [1998], [1999]: *China Foreign Trade*, 1998, 1999.
- China Statistical Yearbook, China Statistical Publishing House, Peking, különböző kötetek.
- HAYTER, R.–SUN, S. H. [1998]: Reflections on China's Open Policy Towards Foreign Direct Investment. *Regional Studies*. Vol. 32, No. 1, 1–16. o.
- HENLEY, J.–KIRKPATRICK, C.–WILDE, G. [1999]: Foreign Direct Investment in China: Recent Trends and Current Policy Issues. *The World Economy*, Vol. 22. No. 223–243. o.
- JORDÁN GYULA [1995]: Külföldi befektetések Kínában. *Társadalmi Szemle*, 12. sz. 37–45. o.
- JORDÁN GYULA [1996]: A privatizáció Kínában – tények és feltevések. *Közgazdasági Szemle*, 1. sz. 45–57. o.
- JORDÁN GYULA [1998]: Peking és a tartományok. *Társadalmi Szemle*, 2. sz. 77–87. o.
- KINOSHITA, Y. (1998) Technology spillovers through foreign direct investment. Center for Economic Research and Graduate Education. Charles University. Economic Institute, Academy of Sciences of the Czech Republic, Working Papers Series, 139. Prága, 37 o.
- LARDY, N. R. [1995]: The Role of Foreign Trade and Investment in China's Economic Transformation. *The China Quarterly*, No. 144. 1065–1082. o.
- LEE, C. [1997]: Foreign Direct Investment in China: Do State Policies Matter? *Issues and Studies*, No. 7, 40–61. o.
- LIU, X.–SONG, H.–WEI Y.–ROMILLY, P. [1997]: Country Characteristics and Foreign Direct

- Investment in China: A Panel Data Analysis. *Weltwirtschaftliches Archiv*, Band 133, Heft 2. 313–329. o.
- LUO, O. [1997]: Foreign Direct Investment and Industrial Restructuring in Xiamen. *Issues and Studies*, No. 7. 62–76. o.
- RIEDEL, J. [1997]: Capital Market Integration in Developing Asia. *The World Economy*, Vol. 20. No. 1. 1–19. o.
- SUN, H. [1998]: Macroeconomic Impact of Direct Foreign Investment in China: 1979–1996. *The World Economy*. Vol. 21. No. 5, 675–694. o.
- SUN, H.–TIPTON, F. B. [1998]: A Comparative Analysis of the Characteristics of Direct Foreign Investment in China, 1979–1995. *The Journal of Developing Areas*, Vol. 32, No. 2. 159–186. o.
- TÁLAS BARNÁ [1998]: Kína az ezredfordulón. *Keleti Füzetek. Külkereskedelmi Főiskola*, Budapest, 109. o.
- TSO, A. Y. [1998]: Foreign Direct Investment and China's Economic Development. *Issues and Studies*, No. 2. 1–34. o.
- WANG, Z. Q. [1995]: Foreign Investment and Economic Development in Hungary and China. Avebury. Aldershot, Brookfield Egyesült Államok, Hongkong stb. 355 o.
- WORLD BANK [1996]: World Debt Tables. The World Bank, március.
- WU, Y. (szerk) [1999]: Foreign Direct Investment and Economic Growth in China. *New Horizons in International Business*. Edward Elgar. Cheltenham, UK, Northampton, MA, USA, 231. o.